GELEN YAZILAR VE CEVAPLARI

Bay Besim Atalay'dan dört yazı aldık. Biri nisbet -î si tartışmasının devamı olarak Bay Ömer Asım Aksoy'a cevap diye gönderdiği sekiz sayfalık yazıdır. İçinde konu ile ilgisi bulunmıyan yeni yeni meseleler ve yersiz tecavüzler bulunmasaydı, eski söylediklerinin tekrarı olmakla beraber bu yazıyı yayımlıyacaktık. Fakat okuyucularımıza sayfalarca dedikodu dinletmeye hakkımız yoktur.

İkinci yazı bir başka arkadaşımıza dil uzatmalarla doludur. Dergimizi kanun karşısında suçlu duruma düşürmemek için bunu da yayımlamayı doğru bulmadık.

Üçüncü ve dördüncü yazıları aşağıya alıyoruz. Bunların biri dergimizde çıkan bir yazının tenkidi, öteki de kendisiyle ilgili bir yazıya verdiği cevaptır. Yazarın bunlarda da arasıra konuyu bir tarafa bıraktığı ve başka yollara saptığı görülecektir. Meselâ Kurumun şu işi yanlış yaptığı veya falan arkadaşın çalışmadığı iddia edilmektedir. Bunların hesabı tartışma ile verilmez. Son yıllarda arka arkaya yayımladığımız eserler ve ilgililerin takdirle karşıladıkları başka çalışmalar meydandadır.

Bay Atalay bu yazılarında niçin yanlışlarını gösterdiğimizden de şikâyet etmektedir. Okuyucular bilirler ki ilk defa yanlış aramaya başlıyan kendidir.

TÜRK DİLİ

BİR DÜZELTMEYİ DÜZELTME

BESİM ATALAY

(Türkdili) dergisinin (67) inci sayısında (38) inci sayfasının sonunda Ömer

---

kında yazımızın baş tarafında kısa bir açıklama yapmıştık. Burada da yazarın bu belgeleri ve eşyayı nasıl bir plân gözeterek ayırdığını gösterelim: a) Ziya Gökalp'in hal tercümesine yarıyan belgeler, b) Ziya Gökalp'in elyazısiyle olan mektup, manzume ve başkaca müsveddeler, c) Ziya Gökalp'in en eski manzumesi, Diyarbekir'de basılan ilk yazılarının bulunduğu nadir gazeteler ve Şakî İbrahim Destanı, ç) Ziya Gökalp'in müzedeki eşyası.

Eserin son bölümü, *Ziya Gökalp'in kronolojisi*ne ayrılmıştır. Bundan sonra parlak kâğıtlar üzerine basılmış olan müzedeki eşyanın fotoğrafları, belgelerin foto-kopileri yer almış, ayrı bir kâğıtta ise Ziya Gökalp Ailesi Kütüğü, onun arkasında 1:50 ölçekle çizilen müze plânı eklenmiştir.

M. Fahrettin Kırzıoğlu'nu bu eserinden dolayı kutlularken, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği'ne de çalışmalarında başarılar diler, müzenin öteki kısımlarının da bir an önce tamamlanarak açılmasını candan dileriz.

AYDIN OY

Asım Aksoy imzalı bir düzeltme var. (Özneler ayrı) başlığını taşıyan bu düzeltmeyi yerinde bulmadığımdan düzeltmek istiyorum.

Bay Asım'ın ibaresi şöyledir: (Bir gazete havadisi: *Belediye tarafından inşa ettirilmekte olan 9 katlı mağazanın inşaatı ekim ayında bitecek ve faaliyete geçecektir.* Bu söz, "mağazanın inşaatı bitecek ve mağazanın inşaatı faaliyete geçecektir" anlamına gelir. Bu yanlış anlam, iki cümlenin tek özneye bağlanmasından doğuyor. Halbuki bitecek olan "mağazanın inşaatı", faaliyete geçecek olan ise "mağaza"dır. Yanlışı düzeltmek için ikinci cümleye "mağaza" öznesini eklemek, yani, "*...bitecek ve mağaza faaliyete geçecektir* demek gerektir.)

Bir kere gazetenin bu cümlesinde yanlışlık yoktur. "Mağazanın yapımı bittikten sonra kiraya verilecek" sözü hiç bir yanlışlığa meydan vermeden maksadı anlatıyor. Gazetenin sözünde (özne) mağazanın inşaatıdır. İnşaat bittikten sonra ortada yapıma ait şey kalmaz. Yalnız mağaza kalır. Bir hâl tamamlanıp bittikten ve aradan çekildikten sonra onun orada var olduğunu kabul etmek tuhaf bir anlayıştır. İnşaat işi bittikten sonra "inşaat" diye bir nesne düşünülebilir mi ki, bay Ömer Asım'ın verdiği anlam verilebilsin.

Mağazanın inşaatı bitecek ve faaliyete geçecek sözünde faaliyete geçecek olanın mağaza olduğu anlaşılmaktadır. Fazla tafsile luzum yoktur. İnşaat bir haldir, mağaza asıldır. Hâl kiraya verilirmi?

Eski Türkçeden ve din kitaplarından bir örnek vereyim. "İnsan mukadder olan günü geldikten sonra ölecek, sonra yine dirilecektir" İkinci cümlede insan kelimesini tekrar gerekir mi? Bu sözden ne denilmek istendiği anlaşılmaktadır. Sözden beklenen de anlaşılmaktır.

Aynı nüshada, bir şairin "On Mısra bir Sinan bedel almazdı ey kaza" mısraını yine Bay Ömer Asım ele alarak şöyle diyor:

"*Bir Sinan on mısra bedel olmazdı*" *deyişi şairin kafasındaki düşünceye uygun değildir. Çünkü şairin söylemek istediği şudur: 'On mısır bir Sinan'a bedel olamazdı.*"

Bay Ömer Asım şairin kafasından geçeni nereden biliyor. Şairin kafasından geçen şey bu şekilde kaleminden dökülmüş. Bu yolda bir keramete lüzum var mı?

Cümlede en şerefli unsur faildir. Şairin mısraında özne Sinandır Ömer Asım ne hakla onu değiştiriyor? Bay Asım Mısr'ı özne yapmıştır. Herhâlde şair böyle yapmasını da bilebilirdi. Onun Sinan'ı özne yapmasındaki sebebi sezmek gerektir. Çünkü Sinan daha önemlidir. 'Bir Sinan on Mısra bedeldir" sözü, "on Mısır bir Sinan'a bedeldir" sözünden daha kuvvetlidir

Mikroskopla yanlış aramaktan ise bu baylar birkaç yüzbin lira harcanılan yanlışlar yükü sözlüğü düzeltseler daha iyi olmaz mı?

CEVABI

ÖMER ASIM AKSOY

1— Benim yanlış bulduğum sözü Bay Atalay doğru buluyor. "Çünkü maksat anlaşılıyor" diyor. Maksadı anlatan her söz doğru olur mu? "Haniya ki var yağmur, ben yok çıkmak ev" sözünden de maksat anlaşılır ama cümle yanlıştır.

2— Bay Atalay'ın kaleminden çıkan "mağazanın yapımı bittikten sonra kiraya verilecek" sözü de yanlıştır. Doğrusu "mağaza, yapımı bittikten sonra kiraya verilecek" tir.

3— Din kitabından aldığı örnek, tenkid ettiğim cümleye benzemez: Bu örnekteki cümlelerin özneleri ayrı değil, birdir. Bundan dolayı "insan" kelimesini tekrar etmek gerekmez.

4— Bay Atalay tenkid ettiğim cümleyi savunurken daha birtakım düşünceler ileri sürüyor. Bunların ne kadar çürük olduğu, açıklamaya lüzum göstermiyecek şekilde meydandadır.

5— Şairin kafasındaki düşünceyi bilmek için keramet istemez. Çünkü bu, Yavuz'un sözüdür.

Şair, Bay Atalay'ın yazdığı gibi "Bir Sinan on Mısra bedeldi" demiyor, "Bir Sinan on Mısra bedel değildi" diyor. Yani "Bir Sinan on Mısrın yerini tutmazdı" anlamına gelen bir söz söylüyor. Yavuz'un söylediği ve Şair'in söylemek istediği bu değildir.

Bay Atalay "Özne cümlenin en şerefli unsuru olduğu için Sinan özne yapılmıştır" diyor. Halbuki öznenin bulunduğu yer, şeref yeri olabildiği kadar düşüklük yeri de olabilir. Bu, özneye yükletilen hükmün niteliğine bağlıdır. Nitekim "Bir Sinan on Mısra bedel olmazdı" deyişinde özne olan Sinan'a bir eksiklik yükletilmiştir. Buna karşı "ben Allahtan korkarım" cümlesinde "Allah" özne olmadığı halde şerefinden bir şey kaybetmemiştir. Ben, Yavuz'un sözlerini düşünerek, eksikliğin Mısırda, değerliliğin Sinanda olduğunu gösteren bir ifade buluyor, "On Mısır bir Sinana bedel olmazdı" diyorum ve bu satırlarımla Bay Atalayın birkaç yanlışını daha düzeltmiş oluyorum.

AVA GİDEN AVLANIR

BESİM ATALAY

1946 yılında Dil Kurumunca yayınlanmış olan (Türkçede Kelime Yapma Yolları) adındaki kitabımda, Dil Kurumunda Derleme Kolbaşısı bulunan Bay Asım Aksoy on yıl sonra üç yanlışımı bulmuş. Bunları (Türk Dili) dergisinin son nüshasında yazmış. Bakalım yanılan kim imiş?

1 — Kitabın 54. sayfasındaki, benim şu ibaremi alıyor: "*(Çabalamak) fiili Türk dilinin ses kurallarına uymaz. Çünkü bu kurallara göre sert sesli bir harften sonra yumuşak sesli bir harf gelemez. Türk(ça) dedikten solnra herhalde yine sert olarak (pa) der, (ba) demez*". Buna karşı Bay Aksoy diyor ki: "Bu

sözler gösteriyor ki, yazar ses kurallarını doğru anlamamıştır. Çünki kural şudur: "Evvelki hecenin son harfi sert sessiz olursa buna eklenecek hecenin ilk harfi sertleşir" *Çabalamak* kelimesinin (ça) hecesi sonunda sert sessiz bir harf bulunmadığından, kuralın uygulanmasını gerektiren bir durum yoktur."

Cevabı: Ben heceden bahsetmemiştim, harften bahsetmiştim. Âdetleri olduğu üzere işi başka şekle sokuyor. Ben (harf) demiştim, o (hece) diyor. Aşağıdaki parçada mesele anlaşılacaktır.

Yine Bay Aksoy diyor ki: "Çabalamak kelimesinin ses kurallarına aykırı başka bir tarafı yoktur".

Cevabı: Kitabımın o bahsi, İstanbul ağzında bozulmuş olan kelimelerden bahseder. Bu arada, çabalamak kelimesi de geçer. Bu, halk ağzında doğru olarak (çapalamak) şeklinde kullanılır. Bir dilin doğru şekli, büyük yığının kullandığı şekildir. Dillerini geliştirmek isteyen her millet, önce halkın kullanışına dikkat etmiştir. İstanbul'un etkisi altında kalan bazı okuryazarlar (çabalamak) derler. Kelimenin doğrusu (çapalamak)tır. Aslı (çapa)dır. Hernekadar İtalyancada buna benzer bir kelime varsa da, bu bir tesadüf olmalıdır. Kelimenin kökü (çap)tır. (Çapmak) bu köktendir. Koşmak, çalışmak, yağma etmek demektir. Büyük Türk Lûgatında "Çabalamak, Bedros efendiye göre, çapalamak, cabalamak? mânayı mecâzide (çapa)dan denmiştir" diyor. (Zübdetül Lehçe), 124. sayfada (tayr) kelimesine "Çapuk, uçarak yürümek" demiştir. Yine bu kitabın 128. sayfasında: "çapalamak, çalışmak demektir" diyor. Gördünüz mü bayım? Kelimenin aslı neymiş? Kelimenin kökü sandığımız gibi (çaba) değildir. Bozulan herhangi bir kelime, esas olamaz. Bay Aksoy, kelimelerin köklerini bilseydi bu yanlışlığa düşmezdi.

2 — "Bay Atalay'ın yazdıkları doğru olsaydı, kabarmak yerine kaparmak, çağırmak yerine, çakırmak, çağatay yerine çakatay, çığır yerine çıkır dememiz gerekirdi" diyorlar.

Cevabı: Kelime yapma yolları adındaki kitabımda, yukarıdaki kuralı söylerken, Orhon yazılarında sert (k) ile yumuşak (k=g)nin ayrı ayrı harflerle gösterilmiş olduğunu söylemiştim. Neden bahsi sonuna kadar okumadılar? Bu gün, yeni Türk harflerinde bu bir eksikliktir. Kabakla kapak aynı harflerle yazılıyor. Kalmakla kalkmak ta böyledir. Bir şeyi düzgünce yığmak anlamına gelen (kaymak=gaymak) fiiliyle kaymak fiili bir imlâdadır.. Bu haller öğretimde karışıklık yapmaktadır. Bugün, imlâmızda bu halin düzelmesi gereklidir. Bu gibi eksiklikler, Bay Ömer Asım'a senet olamaz. (Çığırmak) kelimesine gelince: Bunun aslı (çığ)dır. Çığlık buradan gelmiştir. (Çağırmak) fiiline gelince, bunun kökü de (çağ)dır. Çağın birkaç anlamı vardır. (Çağu) sada, (çağı) feryat demektir. Çağırmak ve çığırmak kelimelerinin kökleri anlaşıldıktan sonra fazla söze yer kalmaz sanırım. Sayın Kolbaşı, bu işte de tetkiksiz yürümüştür. Kelimelerin kökleri ve ekleri bilinmeden dil işlerine karışılır mı? Bu münasebetle Bay Ömer Asım'dan iki şey sorayım. Yukarıda geçen bir sözünde bulunan (başka) kelimesindeki (ka)nin ve sık sık kullandığı uydurma (özne) kelimesindeki (ne)nin gördükleri iş nedir? Bana, bunların ne olduklarını bildirirlerse faydalanacağım.

Bay Ömer Asım, yazısında üç rakamı ile gösterdiği yerde diyor ki "yapısı bunlara benzeyen kelimelerde ikinci hecenin ilk harfi sert de olabilir, yumuşak

da. Nitekim, çatal da var, çağırmak da; tapu da var taban da; kapak da var, kabak da".

Cevabı: Yukarıdaki ibare şöyle olsaydı daha doğru söylenmiş olurdu: "Yapısı bunlara benzeyen bazı kelimelerde v.b..." (Taban) kelimesine gelince: Bu da halk arasında (daban) şeklinde kullanılır. "Kabak da var, kapak da" sözü ses bakımından yanlıştır. Yazılışta birbirine benziyorlarsa da, söylenişte ayrı ayrıdırlar. Kabak kelimesinin baş harfi yumuşaktır. Bunların ikisinin bir olduğunu iddia etmek Dil Kurumunun Kolbaşısına yakışmaz.

3 — Bay Ömer Asım bana, bir de fonetik dersi vermek hevesine kapılarak, şöyle demiştir: *Kitabın 53. sayfasında diyorki, "Anadoluda kalın ahenkle söylenen bir kelime, İstanbulda kimi zaman ince ahenkle söylenir (Örneklerden birini alalım): Anadoluda "tene" diye kullanılan kelime İstanbul ağzında "tâne" olmuştur. Bay Atalay, "tene" yi kalın, "tâne"yi ince ahenkli sanıyor. İşte Türk gramerine temel atan zatın fonetik bilgilerinden biri de budur".* Beş altı kelime arasından sonuncusunu ele alarak hücum ediyor. Öbürleri hakkında birşey söyleyemiyor. Halbuki bu son kelime İstanbul ağzıyla, Anadolu ağzı arasındaki farkı göstermek için getirilmiştir. Eski bilginler arasında, "misalde münakaşa olunmaz" diye bir söz vardır. Tene kelimesinin ne olduğunu bilmiyen bir adam bu işlere karışamaz. Bay Ömer Asım, bu kitabın yarısı kadar bir eserceğiz verebiliyor mu? Onbeş yıldır orda ne yaptı ve ne yapıyor? Şimdi de Derleme Dergisini tersyüz yaptırıyormuş. Dostlar alışverişte görsün. Herkes elinden geleni yapabilir.

Benim o sayfadaki ibarem şöyledir: "Anadolu'da kalın ahenkle söylenen bir kelime kimi zaman ince ahenkle söylenmektedir."

Bay Ömer Asım, benim bir de ifade yanlışımı bulmuş. Bir okul öğretmeninin öğrencilerinin yazılarını düzeltmesi gibi birşey olan bunlar uğraşmaya değmez. Eğer bu Kolbaşı, ifade yanlışı arıyorsa, tek ve şişirme eseri olan (Gaziantep Ağzı)nın 19 ncu sayfasındaki, yanyana gelmiş olan (çünkü, meselâ) gibi yanlışı düzeltsin. Çünkü kelimesi talil için kullanılır. Burada böyle bir şey yoktur. Meselâ kelimesi açıklamak uzatmak için kullanılır. Bunun ikisi de buraya gelmez. Çünkü dedikten sonra sebebinin bildirilmesi gerekti. Bunun bir örneğini bana gösterebilirse her şeye razıyım.

Niçin bunlar benim yanlışımı arıyorlar? Önce kendi yanlışlarını görseler a. Yıllardır dolgun aylık alırlar, hiçbir eser vermezler. Daha doğrusu veremezler. Verdikleri de meydanda. Nedir şu mahut Sözlük. Yüzlerce, katmerli yanlışlarla doludur. Ne memleketin dilini bilirler, ne de dinini. Apteste, "vücut temizlemek" diyorlar. Süğüm kelimesine, "iplik sapı" diyorlar. Daha neler ve neler. Ellisinden sonra dilcilikle geçinenler bundan daha iyisini yapabilirler mi? Birde yanlış avcılığına kalkarlar. Avlanmak isterken avlanırlar.

CEVABI

Ömer Asım Aksoy

1 — Ses kurallarımıza göre "ça"dan sonra "ba" gelir mi, gelmez mi? Konumuz bu iken Bay Atalay rotayı değiştirip "çabalamak" kelimesinin kökünü

araştırıyor. Sonra da bir başarı kazanmış gibi soruyor: "Gördünüz mü kelimenin aslı neymiş?" Ben kelimenin aslı başka bir şeydir demedim ki. Bir kelimenin kökünde p bulunması, türevlerinde p'nin olduğu gibi kalmasını gerektirmez. Bay Atalay kök aramayı bırakıp hiç yanaşmadığı konuya gelsin: "ça"dan sonra "ba" demenin ses kurallarımıza aykırı olduğu hakkındaki yanlışında direnip direnmediğini söylesin.

2 — Şimdiki telâffuzumuzun Orhon yazılarına göre düzenlenmesini istiyen düşünceye karşı söylenecek söz yoktur doğrusu. Gelelim "çığırmak, çağırmak" kelimeleri için yazdıklarına: Bunların kökünü "ğ"li olarak kabul ediyor ve "kökleri anlaşıldıktan sonra fazla söze yer kalmaz" deyip bahsi kapatıyor. Halbuki asıl bahis buradan başlar: Bay Atalay'a göre *Türk "çı" veya "ça" dedikten sonra sert olarak "kı" der, "ğı" demez. "Çığırmak, çağırmak" kelimelerinde ise "ğı" demiştir.* Şu halde Bay Atalay ses kuralımızı yanlış anlamış olduğunu bu örneklerle kabul etmiş durumdadır.

Kullandığım "özne" kelimesine de "uydurma" diyen Bay Atalay bu kelimeyi kendisinin "Ettuhfe" çevirmesinde (s. 103) "önözne" olarak tekrar tekrar kullandığını unutmuş olabilir. Ama yukarıdaki birinci yazısında "özne" diye kullandığını nasıl unutuyor?

3 — a) Bay Atalay "tene"yi kalın "tâne"yi ince ahenkli saymakla yaptığı yanlışa bir çıkar yol bulamıyor. Ancak şunu söyliyerek savaş meydanından sıvışıyor: "Misâlde münakaşa olmaz."

Burada asıl meseleyi bırakıp başka alanlarda bana çatıyor. Kendisine verilecek pek çok cevabım vardır. Ama o, konu dışına çıktı diye benim de çıkmam gerekmez.

Sonra, bu nasıl tartışmacıdır ki yazdığı kitapta bulunan ve üzerinde tartışılan sözü bile buraya değiştirerek geçiriyor, savunamadığı yanlışını böylece gizlemeye çalışıyo? Ben tekrar açayım. Kitabındaki ibare şöyledir: "Anadolu'da kalın ahenkle söylenen bir kelime İstanbul'da kimi zaman ince ahenkle söylenmektedir. "İstanbul telâffuzu için verdiği altı örnek de şunlardır: *Yılankavi, cilâsin, irak, bayen, anne, tâne.* İstanbul'da "Bayen, irak, cilâsin" telâffuzlarının bulunup bulunmadığı şöyle dursun, hepsinde hem ince, hem kalın sesler bulunan yukarıdaki altı kelimeyi "ince ahenkli" saymak fonetik bilgisiyle nasıl uyuşabilir? Hele "tâne"ye ince demek!.

b) Bay Atalay gösterdiğim ifade yanlışını ne açıklıyor, ne de savunuyor. Sadece "bunlar uğraşmaya değmez" deyip sözü kesiyor. Evet, bunların uğraşmaya değer görülmediği, şu cümlenin yazılışına değer verilmediğinden belli: "*Bu çeşit ekler, kökle kaynaşarak tek kelime meydana getirirler ve kökten ayrılması güçleşmiş bulunurlar.*"

Aziz dostumuzun böyle yanlışları pek çoktur. Eleştirme sayfasında başka örnekler de göreceksiniz.

c) "Gaziantep Ağzı" adlı eserimde yan yana kullanmış olduğum "çünki, meselâ"nın bir arada kullanılamıyacağını, bunun bir örneğini gösterirsem her

DERLEYİCİLERİMİZE

1— İkinci ve üçüncü takım derleyicilerimizin 1957 yılı programlarını veriyoruz.

Mayıs - ağustos	aylarında	K harfi
Eylül - ekim	"	L,M,N harfleri
Kasım - aralık	"	O, Ö "

2— Fişlerini programdaki zamanlardan daha önce doldurabilen arkadaşlar, o tarihleri beklemeden gönderebilirler.

3— Adresleri değişen derleyicilerin eski ve yeni adreslerini birlikte haber vermelerini rica ederiz.

şeye razı olacağını söylüyor. Elimde çok örnekler var. Ben burada üç tanınmış yazardan birer örnek göstereceğim :

Biz vaktiyle Dil Kurumunda edebiyatçılarla beraber birçok karşılık tekliflerinde bulunmuştuk. Bunların yüzde doksanı kullanılmaktadır. Çünki, meselâ "teklif" kelimesine karşılık aramayı düşünmedik ve yeni kelimelerin yapılışında İstanbul ağzını ve Türkiye Türkçesinin kaidelerini esas tutardık.

(Falih Rıfkı Atay —Dünya, 14 mart 1952)

Bu yobazları elbette tahrik edenler vardır. Çünki, meselâ geçen gün Ankara'daki heykeli çekiçle parçalamağa teşebbüs eden serserinin yüzünde ne nurdan, ne de zekâdan eser görürsünüz.

(Ercüment Ekrem Talû —Son Posta 29/6/1952)

Muhaliflerin partiler arasındaki rey nisbetlerinin 1950 mayısına nazaran değişmiş olmasından kendi lehlerine fazla mâna çıkarmamaları lâzım gelir. Çünki, meselâ İstanbul'un 595398 seçmeninden yalnız 175978i reylerini kullanmışlardır. Sandık başına gitmiyen 400.000 seçmen acaba hangi tarafa meyyâldir.

(Abidin Daver —Cumhuriyet, 19 eylül 1951)

O bir örnek istedi, ben üç tane verdim. "İcap" ve "kabul"ün şartları tamam oldu. Şimdi istemek benden, boyun eğmek ondan olmalı ama, ben bir şey istemem. Av edeyim derken avlanıp cansız düşenden bir şey istenir mi?

TÜRK DİLİ, Sahibi ve Mesul Müdürü : Türk Dil Kurumu adına Agâh Sırrı LEVEND.